

Tilburg University

Pappen, nathouden en opleiden

Geleijnse, J.P.J.

Published in:

Minny Hol: Een eigen wijze vrouw: Opstellen, aangeboden bij haar afscheid als directeur van de Gemeentebibliotheek Utrecht (Dl. 2: Openbaar bibliotheekwerk: Snel weg?!)

Publication date:

1995

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Geleijnse, J. P. J. (1995). Pappen, nathouden en opleiden. In J. C. Bedaux, & J. W. Blom (Eds.), *Minny Hol: Een eigen wijze vrouw: Opstellen, aangeboden bij haar afscheid als directeur van de Gemeentebibliotheek Utrecht (Dl. 2: Openbaar bibliotheekwerk: Snel weg?!)* (pp. 32-40). (WSF cahier; No. 17). Stichting Samenwerkingsverband Bibliotheken met Wetenschappelijke Steunfunctie.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Pappen, nathouden en opleiden

De bibliotheek opereert in een snel veranderende situatie, waarbij de soms stormachtige ontwikkelingen op het gebied van elektronische communicatie en elektronische informatievoorziening dominante factoren zijn:

- eindgebruikers kunnen rechtstreeks vanaf hun werkplek, op hun bedrijf of thuis, via de elektronische snelweg toegang krijgen tot een toenemend aantal elektronische informatiebestanden. Het gaat hierbij niet alleen om bibliografische bestanden maar ook steeds meer om full text bestanden, images en bestanden met bewegend beeld en geluid.

- bibliotheken gaan elektronische informatie steeds meer als een structureel onderdeel van hun informatiebeleid zien.

Wereldwijd bezinnen bibliotheken zich daarom op het collectioneren van papieren documenten (de klassieke collectievorming) in relatie tot het verschaffen van elektronische toegang tot externe bestanden en documenten.

Een ieder is er zich van bewust dat hier belangrijke veranderingen gaande zijn, er is alleen nog weinig zicht op het tempo waarin de overgang naar elektronische informatie zich zal gaan voltrekken.

- onderzoekers maken steeds meer gebruik van de internationale netwerken om met collega's over hun werk te communiceren, ideeën en researchresultaten uit te wisselen en papers te toetsen, daarbij voorbijgaand aan de traditionele papieren informatieketen.

Uitgevers beantwoorden deze uitdagingen met elektronische beschikbaarstelling van hun materiaal, met het afsluiten van licenties en met nieuwe vormen van prijsstelling.

Deze veranderingen zijn nu al van grote invloed op onze bibliotheken en die invloed zal alleen maar groter worden. Dat geldt zeker voor de universiteitsbibliotheken en de speciale bibliotheken.

Op dit moment merken we in de universiteitsbibliotheken dat een spectaculaire verandering in gang is gezet:

OPENBAAR BIBLIOTHEEKWERK: SNEL WEG ?!

- gebruikers kunnen vanaf hun werkplek zoeken in informatiebestanden zonder dat de bibliotheek daaraan als intermediair te pas komt;
- boeken kunnen elektronisch worden verlengd en gereserveerd;
- de eindgebruiker kan zelf een aanvraag plaatsen in het NCC-systeem zonder dat het locale uitleenbureau daarin nog een rol speelt; het mystieke zoeken in de centrale catalogus wordt niet meer alleen gedaan door bibliotheekmedewerkers maar ook door gebruikers die geen bibliotheekopleiding hebben gevolgd en waarschijnlijk ook geen bibliotheekinstructie hebben gekregen;
- de eindgebruiker kan een document aanvragen bij een andere bibliotheek of bij een commerciële host zonder dat de bibliotheek daar weet van heeft;

Dit zijn slechts enkele aspecten die een absoluut revolutionaire verandering in het gedrag van de gebruiker en daarmee noodzakelijkerwijs ook in de rol van de bibliotheek zullen bewerkstelligen.

Ook aan de openbare bibliotheekwereld zal deze ontwikkeling, zoals steeds meer door leidinggevende functionarissen in deze sector wordt onderkend, niet voorbij gaan.

De opvattingen lijken zich in een rap tempo te gaan wijzigen. De teneur van de reactie van het NBLC op het Rapport van de Visitatiecommissie Bibliotheek en Documentaire Informatie, en Boekhandel en Uitgeverij (BDI/BU), dat in mei 1993 was verschenen, was nog sterk afhoudend. De in het visitatierapport beschreven veranderingen leken in de NBLC-reactie veel weg te hebben van een "ver van mijn bed show".

Deze visitatiecommissie, waarvan Minny Hol deel uitmaakte, bekritiseerde de bestaande zes opleidingen voor hoger beroepsonderwijs, constateerde een groot gebrek aan innovatief vermogen en bepleitte een radicale vernieuwingsaanpak.

De volgende problemen werden gesignaleerd:

- de opleidingen kampen met een structureel identiteits- en imagoprobleem door het ontbreken van een duidelijk beroepsbeeld;

GELEIJNSE

- er is sprake van een aanzienlijk capaciteitsprobleem door een te gering aantal studenten
- daarmee verbonden is sprake van een kwantitatief te gering en kwalitatief onvoldoende toegerust docentenkorps;
- er is een onvoldoende relatie met de nieuwe beroepspraktijk; de opleidingen hangen te veel vast aan de traditionele beroepspraktijk van de bibliotheekwereld;
- de opleidingen bereiken per saldo een onvoldoende hoge kwaliteit. Er is in onvoldoende mate sprake van HBO-niveau. De uitbreiding van drie naar vier cursusjaren heeft geen meerwaarde opgeleverd.

De commissie benadrukte het belang van een nieuwe, innovatieve visie gebaseerd op een nieuw beroepsbeeld.

Zij schetste een beeld dat grondig zou moeten afrekenen met het traditionele beroepsbeeld van de "bibliothecaris". Gewezen werd op de explosieve ontwikkeling in de beschikbaarheid van informatie en de groeiende mogelijkheden voor de eindgebruiker om zelf rechtstreeks toegang te krijgen tot informatie, waardoor de positie en de taak van de "informatiekundige" drastisch zou gaan veranderen.

Door de commissie werden vijf taakgebieden onderscheiden:

- de gebruiker helpen bij de identificatie van zijn informatieprobleem;
- beschikbare informatie ontsluiten;
- informatietechnologie benutten om het informatieproces efficiënter en effectiever te maken;
- informatietechnologie benutten om het creatieve en intellectuele proces van de gebruiker te ondersteunen;
- informatietechnologie benutten om inzicht te krijgen in de gebruikswaarde van informatie en in de mogelijkheden om die waarde te vergroten.

De visitatiecommissie erkende dat bij de openbare bibliotheken de bulk van het werk voorlopig nog zal blijven bestaan uit het verstrekken van documenten. Maar ook in deze sector is groeiende anticipatie nodig op gebruikers die meer vragen dan

OPENBAAR BIBLIOTHEEKWERK: SNEL WEG ?!

documentlevering. En het is duidelijk dat als men de culturele en educatieve functie goed wil uitoefenen, dat betekent dat toegang wordt geboden tot nieuwe informatiediensten. Het betekent ook oriëntatie op nieuwe informatieproblemen.

Buiten het onderwijs, buiten beroep en bedrijf, dringt de elektronische snelweg ook de privésfeer binnen en komt tot in de huiskamers, studeervertrekken en hobbyruimtes op zolder.

Het beroepenveld voor de afgestudeerde BDI'er zal zich mede daardoor gaan wijzigen. Waar nu de traditionele bibliotheekwereld de belangrijkste doelgroep vormt, zal dat in de toekomst flink worden bijgesteld. Nieuwe terreinen dienen zich aan: informatiemakelaars, uitgeverijen, softwarebedrijven, adviesbureaus. Binnen bedrijven, bij de telecommunicatie-industrie en bij overheidsorganisaties is een groeiende behoefte om snel de juiste informatie te verkrijgen, te ordenen en te selecteren. Dat is nodig om de juiste bedrijfsbeslissingen op het juiste moment te kunnen nemen. Op grond daarvan mag verwacht worden dat de behoefte zal toenemen om de informatiefunctie - dicht bij het management - te versterken.

De visitatiecommissie kwam tot de conclusie dat met drie in plaats van met de huidige zes opleidingen volstaan zou kunnen worden. Alleen dan zou sprake kunnen zijn van opleidingen met een voldoende kritische massa om

- een hoogwaardig en innovatief onderwijsprogramma te kunnen bieden;
- voldoende te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen en
- een goede relatie met het beroepenveld te kunnen organiseren.

Het NBLC schreef op 16 juni 1993 een duidelijk afhoudende en negatieve reactie op het rapport van de Visitatiecommissie. Het beroepsbeeld van "informatiekundige" dat door de commissie werd geschetst werd gekwalificeerd als "kunstmatig" en "zodanig geabstraheerd van het werkveld van de (openbare) bibliotheken dat het wat ons betreft onherkenbaar is geworden". "Wij vinden dan ook dat dit beroepsbeeld onvoldoende basis biedt om besluitvorming over wijziging van de identiteit van de opleiding

GELEIJNSE

te rechtvaardigen."

Het NBLC bepleitte bij de HBO-Raad vervolgens niets te doen voordat het onderzoek beroepsprofilering van het NBLC zou zijn afgerond.

In zijn standpuntbepaling over het rapport van de Visitatiecommissie heeft de HBO-Raad daarna in algemene termen de analyse van de commissie en de noodzaak tot vernieuwing van de opleiding onderschreven, zonder echter werkelijke consequenties daaraan te verbinden met betrekking tot het aantal opleidingen en de inhoud van die opleidingen. De reactie van het NBLC zal, samen met de nogal sterk defensieve reactie van de zes HBO instellingen zelf, zeker tot deze stellingname hebben bijgedragen.

In februari 1994 bracht de Commissie Beroepsprofiel van het NBLC haar eindrapport uit.

Belangrijkste punt uit het rapport is mijns inziens dat wordt benadrukt dat, voordat over opleidingen gesproken kan worden, eerst de functies binnen de openbare bibliotheken moeten worden uitgezuiverd. Men moet de moed hebben een onderscheid te maken tussen functies en taakgebieden op HBO-niveau en functies en taakgebieden op MBO-niveau. Het komt te vaak voor dat het HBO-niveau in de beroepspraktijk niet wordt gehaald.

"De commissie pleit er sterk voor het bestaan van de m.b.o.-component - de op de dagelijkse beheersvragen gerichte taken - te erkennen en als vertrekpunt te nemen bij functie-innovatie, organisatie- en werkontwikkeling...". De commissie denkt dat dan de HBO-component beter uit de verf komt en noemt dan taken op HBO-niveau: beleidsontwikkeling, presentatie en promotie en documentaire advisering.

Het valt op dat het bureau dat in opdracht van het NBLC een onderzoek deed naar het beroepsprofiel, stelt dat de bevindingen van de Commissie Beroepsprofiel met betrekking tot het concept van de informatiebemiddeling parallel lopen met die van de Visitatiecommissie BDI/BU.

Onderzoeker Van Breugel bekritiseert de ideologie van de "informatiebemiddeling": "Als je kijkt naar het echte werk, kun je dat niet overeind houden. Het is een ondeugdelijk concept. Op een reeks van gronden is het veel te statisch, veel te lineair, veel te rechtstreeks gedacht. Wat wij toevoegen aan het rapport van de Visitatiecommissie is dat wij zeggen dat de bibliothecaris in de openbare bibliotheek een uitdrukkelijke functie heeft in de maatschappelijke emancipatie, in het cultuurpolitieke engagement."

Vervolgens pleit hij voor een "zelfstandige, herkenbare aandacht voor de bibliothecaris in de openbare bibliotheek" in de opleidingen. "Wij denken dat het functioneren op het snijvlak van organisatie, markt en professie specifieke aandacht daarvoor in de opleiding rechtvaardigt."

In *Bibliotheek en Samenleving*¹ stelt Jos van Dijk terecht dat een volledige en exclusieve afstemming van een reguliere opleiding op de kwalificatie-eisen van het "Beroepsprofiel bibliothecaris Openbare Bibliotheken" niet wenselijk is.

Zijn eerste argument is dat de vervangingsvraag vanuit het openbare bibliotheekwezen per jaar waarschijnlijk niet groot genoeg is om de uitstroom van één hogeschool onder dak te brengen. Zijn tweede argument is dat het beroepsprofiel teveel geënt is op de huidige situatie. Het beschrijft vooral wat de bibliothecaris nu doet. "Ook de trends ..zijn ontleend aan visies van de bibliothecarissen. Ze zeggen meer over denkbeelden van de huidige generatie bibliothecarissen dan over de toekomstige ontwikkelingen in informatievraag en -gebruik van de (potentiële) klanten. Het blijft een nogal introvert beeld: het gaat wel over de eisen die men voor de toekomst aan zichzelf stelt, niet over de eisen die de klant straks gaat stellen. Voor een opleiding zijn deze gegevens onvoldoende."

Indien de wijze van denken van Van Dijk model staat voor zijn BDI-opleiding, is dit een hoopvol teken. Dat geldt ook voor zijn uitspraak dat opleidingen zo ver mogelijk vooruit moeten kijken: "Vandaag worden de beroepskrachten opgeleid die in 2010 strategische beslissingen moeten kunnen nemen."

In *Open*² vragen Boekhorst, Braaksma en Rutjes zich af of het informatieberoep nog toekomst heeft, nu eindgebruikers steeds zelfstandiger met informatie kunnen omgaan.

Wat het beroepsbeeld betreft sluiten deze auteurs nauw aan bij de visitatiecommissie en de Commissie Beroepsprofiel: "De positie van de 'bibliothecaris' zal ...steeds meer verschuiven van de 'intermediair' *tussen* de gebruiker en de gezochte informatie naar een positie *naast* de gebruiker, als gids, opleider en deskundige." Opgemerkt wordt dat er langzamerhand overeenstemming groeit over het feit dat door de informatietechnologische ontwikkelingen nieuwe kennis, vaardigheden en attitudes nodig zijn.

Voorts stellen de auteurs vast dat er aanzienlijke verschillen in kwalificatieprofielen zijn tussen de wetenschappelijke bibliotheken en de openbare bibliotheken. Gesteld wordt dat de wetenschappelijke bibliotheken meer nadruk leggen op domeinkennis en de openbare bibliotheken meer op bibliotheektechnische aspecten.

Zij pleiten vervolgens voor een opleidingsprofiel dat een basis legt voor de door hen sterk gewenste discussie over de professionalisering. Voor beide typen bibliotheken is er een professionele kern die kan leiden tot een specialistische professionele identiteit. Daarenboven zijn variaties denkbaar via aanvullende opleidingen en bijscholingen.

Het pleidooi van Boekhorst, Braaksma en Rutjes voor een heroriëntatie op "de professionalisering van het informatieberoep" en voor een grotere nadruk op de interactie met de gebruiker wordt door mij van harte onderschreven. Waar ik moeite mee heb is dat nog steeds het beroepsbeeld van de bibliothecaris in de openbare en de wetenschappelijke bibliotheek centraal blijft staan. Daar gaat de discussie over, terwijl daarbinnen nog eens twee stromen worden onderscheiden die in één opleiding moeten worden gevangen.

Mijn vraag is: waarom wordt de functie van informatiekundige primair gepositioneerd in de traditionele bibliotheeksector? Waar blijven de nieuwe beroepsgroepen? Indien daar geen rekening mee wordt gehouden, worden ook de eisen vanuit bijvoorbeeld

OPENBAAR BIBLIOTHEEKWERK: SNEL WEG ?!

het bedrijfsleven ten aanzien van een opleiding tot informatiekundige niet in aanmerking genomen.

Hoe nu verder?

Ik denk dat het Rapport van de visitatiecommissie nog veel te terughoudend en te lief is geweest. De feitelijke ontwikkelingen op het gebied van de informatietechnologie staan haaks op het pappen en nathouden binnen de onderwijssector en de terughoudendheid om fundamenteel te innoveren.

De drie innovatieve HBO-opleidingen voor informatiekundige - die er nu al hadden moeten zijn - zijn niet in zicht. Er wordt overleg gepleegd en er wordt bijgesteld, maar een drastische vermindering van het aantal opleidingen en een fundamentele vernieuwingsaanpak is niet waarneembaar.

Een drastische herverkaveling is in mijn ogen de enige oplossing.

Concreet wil ik pleiten voor één goede opleiding tot informatiekundige op HBO-niveau. Deze opleiding zou moeten uitgaan van fundamentele vernieuwing en zich vooral moeten richten op het nieuwe beroepsbeeld, zoals bepleit door de visitatiecommissie. Het moet daarbij gaan om een opleiding waarvan de afgestudeerden niet meer voornamelijk maar *ook* in staat zullen zijn functies in de wetenschappelijke én in de openbare bibliotheek (van de toekomst) te verrichten.

Waarschijnlijk bestaat naast een innovatief gerichte hoger beroepsopleiding - in de transitieperiode die we nu meemaken - ook nog ruimte voor één hoger beroepsopleiding, die zich voor de middellange termijn richt op de meer traditionele beroepen en die een meer nadrukkelijke "bibliotheekstempel" draagt.

Daarnaast behelzen vrijwel alle reacties uit het veld de inrichting van een opleiding op MBO-niveau om de behoefte aan functies op uitvoerend niveau voldoende te dekken. Bij deze MBO-optie staat het overigens allesbehalve vast of niet ook de Gemeenschappelijke Opleiding hierin een belangrijke rol zou kunnen spelen.

Tenslotte rijst de vraag of de totale sector niet gebaat zou zijn

GELEIJNSE

met een innovatief gerichte universitaire pendant. Mij lijkt dat daar onderzoek voor nodig is, maar dat was niet de opdracht van de Visitatiecommissie voor Bibliotheek en Documentaire Informatie.

NOTEN

1. J. van Dijk. Opleiding gezamenlijke verantwoordelijkheid.
In: *Bibliotheek en Samenleving*, 22 (1994) 7/8, p. 31-34.
2. A.K. Boekhorst, J. Braaksma, M.H.J. Rutjes. Professionalisering als beroepsperspectief. In: *Open*, 26 (1994) 11, p. 356-359.